

Recenzja

dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego ks. dra Jana Pomina (ze szczególnym uwzględnieniem jego osiągnięcia naukowego, czyli monografii autorskiej pt. *Orędzie biskupów polskich do biskupów niemieckich drogą pojednania narodów*, Bydgoszcz 2015, ss. 356, ISBN 978-83-60943-87-8) w związku ze złożonym wnioskiem o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk teologicznych w dyscyplinie nauki teologiczne

1. Kwalifikacje naukowe Habilitanta

Jan Pomin urodził się w Toruniu. Po skończeniu technikum budowlanego w tym mieście, wstąpił do Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie. Magisterium z teologii, na podstawie pracy pt. *Dzieje parafii pw. św. św. Piotra i Pawła w Toruniu-Podgórzu w latach 1918-1939*, uzyskał na Papieskim Wydziale Teologicznym w Poznaniu w 1984 r. Studia doktoranckie odbył w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 2010 r. na Wydziale Teologicznym tejże uczelni obronił dysertację pt. *Millennium Chrztu Polski w archidiecezji gnieźnieńskiej*. Promotorem rozprawy był ks. prof. dr hab. Anastazy Nadolny. Aktualnie ks. Pomin pełni urząd proboszczowski w parafii pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Wierzchucinie Królewskim.

2. Ocena monografii habilitacyjnej

Ks. Jan Pomin jako główne osiągnięcie naukowe wskazał rozprawę pt. *Orędzie biskupów polskich do biskupów niemieckich drogą pojednania narodów*. Wydano ją w Bydgoszczy w 2015 r., a zatem dziewięć lat przed złożeniem przez Habilitanta wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego. Jej recenzentami byli ks. prof. dr hab. Wojciech Frączak i prof. dr hab. Andrzej Zaćmiński - znakomici specjaliści z zakresu badań nad drugą wojną światową oraz najnowszą historią Polski.

Habilitant w autoreferacie zaznaczył, że opisywana rozprawa jest „całkowicie nowatorska, przedstawiająca kompleksowo, dziś już historyczne wydarzenia, które zaciążyły na dalszych losach obu sąsiednich narodów”. Ze względu na znaczenie historyczne *Orędzia*, rezonujące nowymi badaniami ogłaszanych w literaturze przedmiotu oraz na poświęconych mu konferencjach, tak kategoryczne stwierdzenie można łatwo podważyć. Otóż jak zaznacza sam

ks. Pomin, liczne teksty dotyczące *Orędzia* wyszły spod pióra bp. Jana Kopca, ks. Jana Kruciny, ks. Jana Patera (czy jednak nie chodziło o ks. Józefa Patera?), ks. Zygmunta Zielińskiego, Stanisława Bogaczewicza, Piotra Madajczyka, Grzegorza Straucholda, Łukasza Kamińskiego, Joanny Giel, Piotra Sroki, Wojciecha Kucharskiego, Jana Żaryna i Antoniego Dudka. Należy ubolewać, że w rozprawie ks. Pomina znalazły się odniesienia jedynie do wybranych publikacji wyżej wymienionych autorów. We wstępie do rozprawy czytelnik został pozbawiony możliwości zapoznania się z tytułami, przynajmniej tych najważniejszych opracowań, które posłużyły do kształtowania narracji wywodu Habilitanta. Czyżby zatem nowatorstwo omawianej rozprawy polegało na zaprezentowaniu kontekstów, tła i reperkusji towarzyszących opublikowaniu samego *Orędzia*?

W rozprawie naukowej niezwykle ważne wydaje się postawienie zasadniczego pytania, na które odpowiedź pojawia się w pracy. Przy okazji określa się główną jej tezę oraz cel badań. Habilitant sprecyzował to następująco: „Zasadniczym celem było przybliżenie i na nowo zilustrowanie w miarę kompleksowo sporów jakie miały miejsce, szczególnie między Kościołem katolickim a ówczesnymi rządami komunistycznymi w Polsce, na tle inicjatywy pojednania polsko-niemieckiego, na podstawie i za przyczyną *Orędzia*”. Sama konstrukcja powyższego zdania skłania do refleksji, jak ścisła jest korelacja pomiędzy tematem rozprawy a jej nadrzędnym celem? Dość wspomnieć, że we wstępie do rozprawy, kilka akapitów przed sformułowaniem jej celu, Habilitant tłumaczy oczekiwania czytelnika: „Książka zapewne nie w pełni oddaje klimat reakcji, sporów, konfliktów, a nawet walk, jakie miały miejsce wówczas między Kościołem katolickim a władzą komunistyczną w Polsce oraz towarzyszących prześladowań, związanych z *Orędziem* biskupów polskich do biskupów niemieckich, także w państwach podporządkowanych w różnym stopniu imperium Związku Radzieckiego w Europie Wschodniej i Środkowej”.

Jednym z zarzutów dotyczących omawianej rozprawy jest brak wyraźnego określenia metody naukowej towarzyszącej budowie konstrukcji pracy, sposobie zdobywania materiałów do podjętych badań oraz rozwiązaniu problemu naukowego. Ponadto efekt kwerendy dotyczącej źródeł archiwalnych wydaje się znacząco ograniczony. Podobne wrażenie pojawia się po przejrzeniu tytułów prasowych komentujących *Orędzie* w okresie jego ogłoszenia. Dość zaskakujące jest budowanie narracji rozprawy, a zwłaszcza nakreślenie jej tła historycznego, w oparciu o współczesne artykuły prasowe, publikowane m.in. na łamach „Naszego Dziennika”. Ryzyko dość jednostronnej oceny historycznej pojawia się także przy braku alternatywy wobec licznych odwołań Habilitanta do *Najnowszej historii Polski* Wojciecha Roszkowskiego, czy też podręcznika pt. *Historia Kościoła* ks. Bolesława Kumora.

Jeśli chodzi o strukturę rozprawy, składa się ona ze wstępu, ośmiu rozdziałów, zakończenia, aneksu, wykazu skrótów, bibliografii oraz indeksu osobowego. We wstępie brakuje dyscypliny metodologicznej, jasno precyzującego sformułowanie problemu badawczego, określenie metody, prezentację stanu badań, czy też zarys konstrukcji pracy. W pierwszym akapicie wstępu pojawia się dość problematyczne zdanie, które ze względu na narrację rozprawy bazującą na interpretacji faktów historycznych, warto jest odnotować: „(...) Stolicę Apostolską obowiązywały nadal przedwojenne konkordaty, bowiem Niemcy nie zerwały tej umowy, jednostronnie dokonała tego Polska Rzeczpospolita Ludowa 12 września 1945 r.”.

Pierwszy rozdział rozprawy poświęcono państwu polskiemu po drugiej wojnie światowej. Warto nadmienić, że pierwszy paragraf, dotyczący ustanowienia demokracji ludowej w Polsce, znalazł się przed paragrafami odnoszącymi się do konferencji poczdamskiej. W drugim rozdziale Autor skoncentrował się nad rolą i zadaniami Kościoła katolickiego w Polsce w pierwszych latach powojennych. W trzecim rozdziale czytelnik mógł się zapoznać z Kościołem w Polsce przez Soborem Watykańskim II. Z kolei w czwartym rozdziale zawarto analizę Kościoła w latach posoborowych. W piątym rozdziale Habilitant skupił się nad *Orędziem* biskupów polskich do „ich niemieckich Braci w Chrystusie”. Szóstemu rozdziałowi nadano tytuł: „Atak władz politycznych na Orędzie skierowane do biskupów niemieckich przez Episkopat Polski”. W siódmym rozdziale Autor opisał reakcję Niemców na *Orędzie* biskupów polskich. Z kolei ósmy rozdział został poświęcony medialnej ocenie *Orędzia* biskupów polskich.

Tematyka rozdziałów rozprawy habilitacyjnej umożliwia wyciągnięcie wniosków dotyczących jej struktury. Otóż cztery początkowe rozdziały charakteryzują się układem chronologicznym, natomiast cztery pozostałe – problemowym. O ile układ problemowy można z powodzeniem uzasadnić, o tyle chronologiczny generuje szereg wątpliwości. Pojawia się zatem pytanie, dlaczego nakreślenie tła historycznego, które *de facto* nie odnosi się bezpośrednio do przedmiotu rozprawy, zajmuje w niej aż cztery rozdziały? Zdaniem piszącego te słowa, najważniejsze informacje dotyczące genezy historycznej *Orędzia*, mogłyby zostać ujęte w jednym rozdziale. Habilitant swoją decyzję uzasadnia następująco (czwarty akapit wstępu): „Stąd przedstawiono w tej pracy również obraz polityczny w pierwszych rozdziałach, by zrozumieć sytuację istniejącą przez lata powojenne nim doszło do pojednania”.

Niewątpliwą zaletą omawianej rozprawy jest szeroka kontekstualność wydarzeń poprzedzających wydanie *Orędzia*. Habilitant dokładał starań, żeby ukazać znaczenie zarówno sytuacji demograficznej, społecznej, czy też politycznej w dynamizowaniu procesu pojednania pomiędzy Polską a Niemcami. Udało mu się uwypuklić rolę Kościoła w krzewieniu dojrzałej

postawy dialogu pomiędzy zwaśnionymi i napiętnowanymi doświadczeniem wojny narodami. Szeroki wachlarz zagadnień, poruszonych przez Autora, skutkowało zapoznaniem czytelnika z sylwetkami większości osób decydujących zarówno o kształcie polityki tamtych czasów, jak i propagatorów pojednania.

3. Ocena pozostałego dorobku naukowego

Dość ważną częścią dorobku ks. Jana Pomina jest bez wątpienia redakcja tekstów źródłowych. Warto zaznaczyć, że kolejne trzy publikacje, przedłożone do recenzji w postępowaniu habilitacyjnym, zostały wydane, podobnie jak monografia stanowiąca główne osiągnięcie naukowe, w 2015 r. Stanowią one nieocenione źródło do badań nad jubileuszem milenijnym, czy też *Orędziem*. Niestety, tekstów źródłowych zawartych w dwóch z nich nie opatrzoneo aparatem krytycznym. W przypisach podano jedynie sygnatury ich archiwalnej depozycji. Habilitant sprecyzował w autoreferacie, że „znajdują się [one] w zasobach Archiwum Archidiecezji Gnieźnieńskiej w tak zwanych rękopisach – sygnaturach, do których miałem dostęp”. Pierwszą z omawianych w tym miejscu publikacji ks. Pomin zatytułował *Dokumenty Stolicy Apostolskiej Episkopatu Polski i kardynała Stefana Wyszyńskiego z roku milenijnego chrztu Polski w archidiecezji gnieźnieńskiej*, Bydgoszcz 2015. Jej recenzentami byli ks. dr hab. Wojciech Szukalski, prof. UAM i ks. dr hab. Mirosław Gogolik. Drugiej publikacji Habilitant nadał tytuł: *Dokumenty. Kazania, przemówienia i referaty wygłoszone w archidiecezji gnieźnieńskiej przez biskupów i kapłanów w roku milenijnym chrztu Polski 1966*, Bydgoszcz 2015. Recenzji tej publikacji podjęli się ponownie ks. dr hab. Wojciech Szukalski, prof. UAM i ks. dr hab. Mirosław Gogolik. Z kolei trzecią z publikacji, wbrew intencjom Autora, trudno traktować jako wydawnictwo źródłowe. W tym przypadku bowiem ks. Pomin podjął się zebrania, redakcji i wydania referatów wygłoszonych podczas sesji naukowych. Zaopatrzył ją następującym tytułem: *Dokumenty. Referaty wygłoszone podczas sesji naukowych w wielkim tygodniu tysiąclecia chrztu Polski w Gnieźnie*, Bydgoszcz 2015. Po raz kolejny recenzję książki firmowali swoim nazwiskiem ks. dr hab. Wojciech Szukalski, prof. UAM i ks. dr hab. Mirosław Gogolik.

Kolejna monografia ks. Pomina nosi tytuł: *Zarys powstań polskich. Od insurekcji kościuszkowskiej do powstania wielkopolskiego*, Bydgoszcz 2013. Jej recenzji podjął się dr hab. Andrzej Zaćmiński, prof. UKW. W autoreferacie Habilitant zaznaczył, że „jest to praca oparta na źródłach drukowanych, różnych opracowaniach, prasie i internecie”. Zdaniem recenzenta, należy ją jednak zakwalifikować do wydawnictw popularnonaukowych. Jak sam Autor stwierdził: „Chociaż na temat zrywów narodowowyzwoleńczych powstało wiele opracowań,

to niniejsza książka wykorzystuje zaledwie niewielką ich liczbę, gdyż jest to tylko krótki zarys powstań polskich przedstawiający ich przebieg, walkę o niepodległość”. Zamiarem ks. Pomina nie była nowa interpretacja wydarzeń historycznych, odkrywcze porównania, czy też prezentacja wnikliwej analizy źródeł. Jej bibliografia prezentuje się zresztą niezwykle skromnie. Z tego względu należy uwypuklić walor popularyzatorski tej książki.

Kolejna publikacja ks. Pomina, zatytułowana *U bram nieba. Sylwetki Sług Bożych XX wieku*, jest według autora wydawnictwem „ściśle naukowym”. Została udostępniona czytelnikom w 2022 r. Jako jej recenzenci figurują: ks. prof. dr hab. Ireneusz Werbiński i dr hab. Andrzej Zaćmiński, prof. UKW. Habilitant w autoreferacie scharakteryzował ją następująco: „Pozycja zawiera biografię ośmiu osób żyjących w XX wieku, czekających na oficjalne wyniesienie do chwały ołtarzy w procesie beatyfikacyjnym”. W -znakomitej większości przypadków biografie te noszą znamiona powielania i zestawiania dostępnych opracowań. Znaczącym źródłem informacji dla Autora stał się Internet, czego oczywiście nie można traktować jako zarzut. W autoreferacie odniósł się on do doboru materiałów służących na napisania omawianej pozycji następująco: „Praca powstała na podstawie różnych dokumentów w zależności od danej osoby, między innymi z rękopisów, Polskiego słownika biograficznego, wyd. w Warszawie 2010 r., internetu, prasy katolickiej na przykład <<Nasz Dziennik>>, pojedynczych opracowań autorów dotyczących bezpośrednio i konkretnie uwzględniając biografię – sylwetkę, którą przedstawiłem w książce, jako Sługę Bożą”. Wydawnictwa biograficzne czy słownikowe domagają się jednak gruntowej kwerendy archiwalnej oraz weryfikacji faktów historycznych na podstawie szerokiej literatury przedmiotu, by mogły służyć jako źródło do naukowej refleksji.

W autoreferacie ks. Pomin wyróżnił 18 artykułów naukowych, z czego 14 czeka na „oficjalną publikację”. Oczywiście pula tych ostatnich nie może zostać uwzględniona w postępowaniu habilitacyjnym. Dopiero po ich ogłoszeniu drukiem recenzent miałby prawo przeprowadzenia ich oceny. Spośród czterech artykułów naukowych wskazanych w autoreferacie, dwa zostały opublikowane w czasopismach naukowych, a mianowicie w „Studiach Włocławskich” i „Studiach Bydgoskich”. Podlegały zatem procesowi recenzji. Pozostałe artykuły znalazły swoje miejsce w „Temacie”, który jest najprawdopodobniej seria wydawnicza. Jeden z nich został opatrzony notką „esej”.

Należy z ubolewaniem skonstatować, że jedynie dwa artykuły spośród powyżej wskazanych pretendują do miana naukowych ze względu na politykę wydawniczą wspomnianych czasopism. Zgłoszenie większości tekstów naukowych do „Tematu”, co wynika z zestawienia przygotowanego przez Habilitanta, nie odzwierciedla powszechnej praktyki

przyjętej w środowiskach naukowych, które na ogół dbają, żeby ich publikacje były wydawane w różnych ośrodkach naukowych. Ograniczanie się do jednego środowiska, pozbawia publikację konstruktywnej krytyki i nowego spojrzenia na badaną problematykę. Atutem w ocenie dorobku naukowego jest na ogół różnorodność obszarów badawczych. Habilitant dość wyraźnie pozostaje pod wpływem tematyki stanowiącej przedmiot obronionej przez niego rozprawy doktorskiej, która dotyczyła *Millennium Chrztu Polski w archidiecezji gnieźnieńskiej*. Jeśli chodzi o recenzje, ks. Pomin wspomniał jedynie o „przyjętych do druku”. Nie mogą one zatem stanowić przedmiotu oceny w postępowaniu habilitacyjnym.

4. Ocena aktywności naukowej i dydaktycznej

Jednym z filarów określających współczesny rozwój nauki jest współpraca podejmowana z innymi ośrodkami naukowymi, a zwłaszcza z ośrodkami o znaczeniu międzynarodowym. Niestety, Habilitant nie wykazał się aktywnością w obszarze współpracy międzynarodowej. Duże znaczenie w tym względzie posiadają publikacje w zagranicznych wydawnictwach, czy też zagranicznych czasopiśmie naukowych, współautorstwo z autorami o zagranicznej afiliacji, udział w zagranicznych konferencjach (bądź krajowych o zasięgu międzynarodowym), stażach naukowych, seminariach oraz wizytach studyjnych.

Brakuje w autoreferacie Habilitanta odniesienia do projektów naukowych. Aplikowanie o granty indywidualne bądź zespołowe wskazuje na wyróżniające się zaangażowanie w rozwój określonej dziedziny naukowej. Umożliwia przy tym poszukiwanie niewystraczająco rozpoznanych w nauce pól badawczych oraz śledzenie aktywności publikacyjnej w obszarze podejmowanych eksploracji.

Konferencje naukowe stanowią okazję do konfrontacji wyników własnych badań, wymiany poglądów, czy też zacieśnienia współpracy. Habilitant wspomniał jedynie o udziale w konferencjach naukowych zorganizowanych w Gminie Miejskiej w Koronowie, co wydaje się niewystarczające. Zaangażowanie w rozwój naukowy przekłada się ponadto na członkostwo w towarzystwach naukowych, a zwłaszcza w tych o randze międzynarodowej. Niestety, ks. Pomin nie ujął w autoreferacie tej formy aktywności naukowej.

Należy ubolewać, że Habilitant nie prowadził działalności dydaktycznej. Jak sam przyznał, nie miał możliwości, ponieważ nie został zatrudniony na uczelni. W konsekwencji nie pełnił także funkcji promotora prac dyplomowych. Wydaje się, że tego rodzaju doświadczenie jest konieczne w przypadku nadania stopnia doktora habilitowanego. Samodzielny pracownik naukowy zdobywa bowiem uprawnienia do promowania kandydatów do stopnia naukowego doktora.

5. Ocena aktywności popularno-naukowej, organizacyjnej i społecznej

Ks. Pomin posiada nieocenione zasługi w ramach działalności literackiej. Wydał 24 tomy poezji, w tym jeden z pięcioma sztukami teatralnymi. Na tym polu, ale także za działalność naukową, został uhonorowany licznymi nagrodami: Nagroda im. Klemensa Janickiego (2012), Medal Jerzego Sulimy-Kamińskiego (2013), Nagroda Ekspresjonistyczna „Feniks” im. Tadeusza Micińskiego (2014), Medal za twórczość i pracę organiczną Towarzystwa Hipolita Cegielskiego *Labor Omnia Vincit* (2015), Medal 1050-lecia Chrztu Polski (2016), Nagroda im. Witolda Hulewicza (2016), Srebrny Krzyż Zasługi nadany przez prezydenta RP za działalność naukową (2020), Nagroda Literacka Patronów Europy św. Cyryla i św. Metodego (2020), Honorowa Odznaka Zasłużony dla Kultury Polskiej (2021), Nagroda Literacka im. Jana Górecza-Rosińskiego (2020), Medal Wojewody Kujawsko-Pomorskiego (2022), Srebrna Odznaka za Opiekę nad Zabytkami (2021), Medal *Gloria Artis* (2023) oraz Medal Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego (2023). Świadczą one o jego predylekcjach prospołecznych, a przy tym zapewne o jego popularyzatorskiej działalności.

Niestety, Habilitant nie opisał w autoreferacie swojej działalności organizacyjnej, a zatem najprawdopodobniej nie inicjował wydarzeń, spotkań, odczytów, czy konferencji o charakterze naukowym.

6. Wniosek końcowy

Jednym z warunków nadania stopnia doktora habilitowanego jest wskazanie znacznego wkładu w rozwój określonej dyscypliny. W ocenie recenzenta zaprezentowany przez ks. dra Jana Pomina dorobek naukowy jest niewystarczający, by spełniał wymagania narzucone przez prawodawcę. Również osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne Habilitanta uniemożliwiają dokonanie pozytywnej oceny. Ponadto prawodawca określił, że kolejnym warunkiem dotyczącym nadania stopnia doktora habilitowanego jest wykazanie się istotną aktywnością naukową w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej. Niestety, ks. Pomin nie zdobył doświadczenia na podstawie tego rodzaju aktywności.

Niniejszym stwierdzam, że Habilitant nie spełnia warunków określonych w art. 219 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U.2023.0.742 t.j.). Ostateczną konkluzję dotyczącą jego wkładu w rozwój dyscypliny, jego dorobku naukowego oraz aktywności naukowej w więcej niż jednej uczelni bądź instytucji naukowej określam jako negatywną. Nie rekomenduję zatem Radzie Naukowej Dyscypliny nauki teologiczne

Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu procedowania dalszych etapów w sprawie nadania ks. dr. Janowi Pominowi stopnia doktora habilitowanego nauk teologicznych w dziedzinie nauk nauki teologiczne w dyscyplinie nauki teologiczne.

Ks. dr hab. Marek Jodkowski, prof. UWM